

FOIȘOARA

TELEGRAFULUI ROMAN.

Nr. 6.

Sibiu 17 Martie 1877.

Anul II.

Apare la doue săptămâni. Corespondențele să se adreseze la redacțiunea Telegr. român cu adausul „pentru Foișoară“.

Prăsila vitelor in Ungaria și Transilvania.

Ungaria este un stat cu caracter pronunțat agricol. Până de curând, ea juca încă un rol insemnat in târgurile de bucate ale Europei, esportând mari cantități de cereale in toate părțile lumii. Pământul da roadă bună și multă și nimic nu eră pentru agricultorul ungurean mai rentabil decât cultura cerealelor. Fiind însă pământul cultivabil tot muncit în una și aceeași direcție, el a slăbit și a dat roade tot mai puține și mai rele; pe de altă parte, comunicația țării a suferit prin o politică irațională și agricultorul ungurean s'a vădut adese îngropat in bucate pe moșia sa, când ele in piață ar fi dobândit cele mai bune prețuri. Pe acelaș timp s'au ivit pentru Ungaria in târgurile de bucate ale Europei doi mari și puternici concurenți: România și Rusia.

Aceste schimbări a împrejurărilor a trebuit să influențeze in mod hotărîtor asupra întregului sistem agricol in Ungaria. Pământul prețindea îngrășare și nu mai suferea să se usuce prin cultura cerealelor. Rentabilitatea culturai cerealelor devenise inoelnică prin drumurile țării neglijate și prin concurența României și a Rusiei. Pentru cultivatorii ungureni eră numai o scăpare: cultivarea plântelor de nutreț. Ea nu numai că micșorează producțiunea in cereale, acum puțin rentabilă, ci cauzează de-a dreptul îngrășarea pământului. Producțiunea plântelor de nutreț stă in nemijlocită legătură cu ținerea vitelor, cari să consume nutrețul produs și astfel Ungaria este astăzi avisată mai mult ca altădată la prăsirea de vite.

In Ungaria prăsirea vitelor a jucat un rol numai secundar. Cultura cerealelor a răpit și in parte răpesc și astăzi încă terenul pentru desvoltarea acestui ram al agriculturii. Nu numai că partea cea mai insemnată a agrilor a fost și este semănată cu cereale, dar și pășunile estinse ale Ungariei, fiind sparte și prefăcute in ară-

turi, nu s'au folosit pentru cultura plântelor de nutreț, ci tot pentru producțiunea cerealelor. Astfel vitele prin spargerea pășunilor au perdut din nutreț fără a dobândi într'altă parte un equivalent. Dacă asemănăm numărul vitelor, cari se țin in Ungaria, cu producțiunea nutrețului, rezultă o mare disproporție. După numărătoarea din anul 1870*) s'au numărat in Ungaria 27,564,985 vite (cai, catări, măgari, bovine, oi, capre și porci). Livezi (cu grădini cu tot) au fost 4,138,799 hectare și pășuni 4,695,196 hectare, la olaltă 8,833,995 hectare sau 30.6% a pământului cultivabil. Dacă considerăm, că din aria livezilor aproape 1,100,000 hectare sunt grădini, cari nu produc de fel sau foarte puțin nutreț; dacă considerăm, că producțiunea livezilor in termin mediu nu se urcă preste 1400 kilograme fân de calitate varie pe hectar; dacă considerăm, că in categoria pășunilor s'au numărat și puste secrete de pe Alföld, cari nu produc mai nimic; dacă considerăm, că arăturile in partea cea mai mare sunt semăntate cu cereale și afară de paie nu produc alt nutreț, rezultă, că in Ungaria se țin multe vite, dar se hrănesc rău, și prin urmăre cultura lor este încă departe de gradul, cel pretinde astăzi știința.

Dacă suntem necesitați a recunoasce aceasta despre cultura vitelor in deobște, trebuie să insemnăm, că in prăsirea cailor s'au făcut mai ales in timpul din urmă mari progrese și astăzi Ungaria, atât cu privire la numărul cât și cu privire la soiul cailor, ocupă intre statele europene un rang insemnat. Acest progres este a se mulțami in prima linie statului, care s'a îngrijit pentru nobilitarea raselor indigene și a adus multe și mari jertfe in interesul progresului.

După numărătoarea dela anul 1870, Ungaria numără:

*) Datele statistice oficioase sunt după: I. H. Schwieker, Stati tik des Königreiches Ungarn, Stuttgart 1877.

888.459 (41,2 %) armăsari și castrați
 888.131 (41,1 %) epe
 382.819 (17,7 %) mănzi până la 3 ani

la olaltă 2,158.819 cai.

Pe 1000 locuitori se vin 140 cai.

In privința numărului relativ al cailor, Ungaria, între toate statele europene, este întrecută numai de Rusia și Dania.

Fiindcă progresul în prăsirea cailor atârână în mare parte de la alegerea și împărechierea potrivită a raselor și a indivizilor, statul s'a îngrijit a prăsi în hergheliile sale animale cu însușiri nobile și a distribui în toate părțile țării aceste animale bine crescute și de rasă curată, punându-le la dispoziția cultivătorilor. Prăsirea cailor în hergheliile statului este basată pe un plan, care să urmărească cu consecvență. Astfel se împiedică producerea de corciuri iraționale și adese fără folos. Spre nobilitare se folosesc sângele arabic, englez și normanic. Statul susține pe cheltueala sa 3 herghelii: în Babolna, în Kis-Bér și în Mezöhegyes. În Babolna, herghelia cea mai de frunte în Ungaria, se prăsesc cai de rasa arabică. La anul 1874 au fost în grajdurile hergheliei:

11 armăsari de prăsilă
 3 " de probat
 104 mănzi
 123 epe de prăsilă
 130 mănze
 53 cai de serviciu

la olaltă 424 cai.

De herghelie se ține o moșie de 4067 hectare.

Herghelia Kis-Bér are o moșie de 6351 hectare și prăsesc vite de rasa engleză. În anul 1874 număra:

10 armăsari de prăsilă
 3 " de probat
 111 mănzi
 165 epe de prăsilă
 126 mănze
 41 cai de serviciu

la olaltă 456 cai.

Herghelia Mezöhegyes, înființată încă de împăratul Iosif II la anul 1785, are o estensiune cu mult mai mare ca celelalte herghelii, adică o moșie de 16,055 1/2 hectare și susține:

36 armăsari de prăsilă
 11 " de probat
 417 mănzi
 620 epe de prăsilă
 486 mănze
 155 cai de serviciu

la olaltă 1779 cai.

Este de notat, că herghelia Mezöhegyes nu se ocupă numai cu prăsirea unei rase anumite,

ca celelalte două herghelii, ci cu 9 tipuri deosebite. Scopul este a pute servi cultivătorilor cu cai de toată trebuința. Acest sistem de prăsire s'a desaprobat de mulți ipologi și cu drept cuvânt. Căci prin armăsarii din aceste 9 tipuri se produce multă confuzie în corciuri și scopul principal al hergheliilor adică urmărirea cu consecvență a unui plan de prăsire devine astfel ilusoric.

Afară de aceste trei herghelii, statul mai susține patru depouri de armăsari și adică: în Biserica-albă cu 4 despărțăminte și 568 armăsari, în Crișul-mare cu 6 despărțăminte și 874 armăsari, în Săn-Giorgiu cu 4 despărțăminte și 246 armăsari, în Vasașdin cu 2 despărțăminte și 117 armăsari. Armăsarii din depouri se distribuie în țară și se așează în circa 600 stațiuni pentru a se putea folosi de cultivători. În anul 1873 s'au adus de la privați la stațiunile armăsarilor 67,000 epe. Hergheliile statului cu depourile de armăsari reprezintă un capital de 17 milioane fl. și camera votează pentru susținerea lor pe fie-care an o sumă de 2 1/2 milioane fl. Statul mai împarte în fie-care an premii în valoare de 5600 galbini împărătesci la curse de cai și pentru prăsilile bune.

La avântul ce a luat prăsirea cailor în Ungaria, au parte și unele herghelii private. Dintre acestea amintim la locul prim herghelia conților Iuliu și Alfred Andrassy. Armăsarul alb „Tundér,” rasa Ccyndery, care a atras la expozițiunea universală din Viena atențiunea tuturor ipologilor, a fost din această herghelie*). Nu mai puțin renumite sunt: herghelia Sagoeska a lui Gustav Appel, herghelia Csisco a contelui Waldstein și herghelia Lang a fraților conți Zichy. Toate trei au jucat oare-care rol în dezvoltarea prăsilii cailor și au însemnătatea lor pentru progres.

Prăsilă cailor n'a ajuns în toate părțile Ungăriei la acelaș grad de dezvoltare. Unele comitate și districte au făcut în acest ram al prăsilii vitelor mari progrese, ear altele l-au neglijat cu totul. În părțile comitatului Bichiș, Cianad și Torontal până la marginea sudică a țării, apoi către vest comitatul Baciú, Sirmia și regimentul Brood, către ost comitatul Timiș, districtele haiducesci și în unele părți ale Transilvaniei aflăm cei mai mulți cai și prăsilă lor mai dezvoltată. Părțile pe malul drept al Dunărei, deși nu așa bogate în cai, sunt renumite pentru soiul bun de cai, ce l prăsesc. Mai puțin teren a câștigat prăsilă cailor în părțile litorale croatice în deobște și în ținutul Fiume în deo-

*) Dr. Franz Aug. Armbrrecht: Die Pferdezucht, Repräsentirt durch die internationale Pferdeschau. Wien, Faesy et Frick 1874.

sebi, apoi in părțile mărginașe sud-ostice și nord-ostice ale țării.

Dovada cea mai eclatantă despre avântul, ce l-a luat prășila cailor este esportul, care din an in an sporesce in mod insemnat.

In anul 1869 s'au esportat.	5744	cai.
" " 1870 " " "	7766	"
" " 1871 " " "	7294	"
" " 1872 " " "	8375	"
" " 1873 " " "	16,507	"

In cinci ani numărul cailor esportați s'a intreit.

Cu totul intr'alt stadiu de dezvoltare se află in Ungaria prășila *bovinelor*. După numărătoarea dela 1870 sunt in Ungaria 5,279,193 bovine. Pe 1000 locuitori se vin 342 bovine. In comparare cu alte staturi, acest număr este foarte mic și Ungaria rămâne in această privință intrecută de toate statele europene, afară de Spania, Italia, Portugalia și Grecia, — țări cari pentru prășila și esportul bovinelor nici când n'au avut și n'au nici astăzi vre-o insemnătate. In numărul numit al bovinelor s'au deosebit: 23,683 tauri, 2,052,488 vaci, 1,391,667 boi, 1,729,112 viței și 73,243 bivoli. Proporția mare, in care între bovine aflăm reprezentați boii, stă in legătură cu însușirile rasei indigene și cu ținta principală a prășilei in Ungaria. Provinciile austriace au cu 11% mai puțini boi și cu 12% mai multe vaci ca Ungaria.

Rasa indigenă este cea sură, care purcede fără indoială de-adreptul dela tipul primitiv, *Bos primigenius*. Fiind scutită de corciuri, ea și astăzi are mari asemănări cu tipul primitiv. Noi deosebim doué soiuri a acestei rase și adecă soiul podolic și soiul ungurean. In exterior, aceste doué soiuri nu arată multă diferență, însă soiul podolic („bucșan“? in Moldova), pare mai resistant, mai greu la cântar, cu forme mai elegante și mai nobilitat, ca cel ungurean. Ambele soiuri au însușiri de mare valoare. Vitele sunt bune de muncă, se ingrașe ușor, produc carne de o calitate foarte bună, resistă influențelor climatice și cu deosebire ciumei de vite. Defectele rasei sunt că ea nu este lăptoasă și cresce incet.

Aceste însușiri ale rasei indigene au creat direcția cultivătorilor ungureni cu privire la prășirea bovinelor. Vedem in prima linie ingrășarea, apoi prășirea vitelor de muncă ca țintă principală a cultivătorilor și de altă parte vedem neglijată lăptăria cu toți ramii ei. In piața din Viena pe fie-care an se transportă la 50,000 boi grași ungureni. Boul ungurean, in jug cu peptul larg, musculos și cu picioarele lungi, este căutat ca vită de muncă par exelence nu numai in țară, ci și in afară. Lăptăria pre-

tinde nu numai o rasă lăptoasă, ci și o cultură intensivă cu un grad mai inalt de inteligență a cultivătorului. Toate aceste condițiuni principale pentru avântul lăptăriei, in Ungaria lipsesc.

Deși in timpul mai de-aproape s'au importat in țară rase străine, la inceput rase olandesă apoi rase Allgäu și unele rase muntoase din Svițera, cari să substitue rase indigenă sau chiar să se corcească cu ea pentru producerea unui cuant mai mare de lapte, totuși lăptăriile cu fabricare de unt și brânză au ramas in Ungaria sporadice. După o calculare aprocsimativă, Ungaria produce pe an la 27 ½ milioane hectolitre lapte, pecând Austria, care nici ea nu ocupă un rang de frunte in lăptărie, produce 50 milioane hectolitre. Dovada cea mai eclatantă, că lăptăria in Ungaria este rentabilă chiar și sub inprejurări climatice nefavorabile, dacă inteligența cultivătorului este sprijinită de capital, sunt bunurile archiducelui Albrecht și anume M-Ovár, Moson și Pfaffenwiese cari, intr'o depărtare de 70 kilometre de Viena și cu clima pusteii unguresci, se ocupă cu lăptăria. Aceste trei bunuri numite, pe fie-care zi transportă un cuant insemnat de lapte proaspăt la Viena, unde se vinde copul (austriac) numai cu 9 ½ cr. — Semnificativ este și cuantul mare de brânză ce impoartă Ungaria, o țară pronunțat agricolă. In anul 1873 s'au importat in teritorul vamei austro-unguresci 43,190 măji brânză!

Prășila cea mai estinsă a bovinelor o aflăm pe malul drept al Dunărei și anume in comitatele Szala, Șopron, Mosony, Sümegh, Baranya, apoi in comitatele nordice bogate in liveți și anume in comitatul Arva, Trencin, Bereg, Abanj, Ung, Posony, Satmar etc. Părțile între Tisa și Dunăre, cari prășiau pe pășiunile lor estinse ciurde mari de bovine, astăzi au sërăcit cu totul.

Dacă am fost necesitați a constata, că prășila cailor in Ungaria progresează, n'o putem face aceasta și despre prășila bovinelor, ci trebuie să zicem, că ea se află chiar in decadentă. Un rêu mare, care a impededat Ungaria de a face progrese in această privință, este ciurma de vite, care răpescce țării sute de mii de vite. Perderea anuală prin ciurmă in termin mediu dela 1849—1866 este 24,500 bovine. Un număr destul de insemnat pentru o țară sëracă. — Ciurma de vite nu se poate nasce in țară, ci se impoartă totdeuna prin vite străine, mai ales din Rusia și România. Prin urmare, dacă statul ar jertfi mai mult pentru instituttele de contumație la frontăriile țării și le-ar organiza conform cerinței timpului pe de o parte, ear pe de alta, dacă s'ar îngriji pentru un număr potrivit de medici veterinari bine cualificați in

țară, atunci dauna însemnată a cultivătorilor și a țării s'ar micșora și s'ar delătura totodată pedeca principală pentru progresul prășirii bovinelor. In unele părți ale Ungariei, precum in comitatele Sabolciu, Neograd, Alba-regală, Ciongrad și in districtele haiducesci și a Cumanilor, prășila bovinelor a făcut loc prășilei progresive a oilor, ear in alte părți, precum in comitatele Torontal, Cianad, Bichiș și Timiș a făcut loc prășilei progresive a cailor.

(Va urma).

Eugen Brote.

Despre apă.

(Urmare).

De însușirile fizicale ale apei se ține și culoarea și transparența. Apa curată și in masse mici este totdeauna incoloră. In masse mari și in amestec cu alte substanțe, apa dobăndesce o culoare verde sau albastră. Culoarea verde este rezultatul resturilor organice, ce se află in apă. Aceste dau apei o culoare galbină sau brună, și in amestec cu culoarea cea adevărată, albastră, se produce culoarea cea verde a multor ape. Apa de mare și apa inghietată totdeauna au culoare albastră.

Cu privire la transmiterea razelor luminei, apa fluidă și apa inghietată arată deosebiri însemnate. Apa fluidă in masse mici e perfect transparentă, in masse mai mari, ea pierde din această însușire a sa. Apa inghietată și in masse mici este mai puțin transparentă decât apa fluidă. La o afundime de preste 100 urme se presupune, că soarele abia se mai poate vedea ca luna. Și dacă ne coborim și mai in jos, ajungem in locuri, unde lumina soarelui nu mai străbate de loc, unde dar este intunecime completă. In stare gazoasă din contră, apa este foarte transparentă, mai transparentă decât aerul atmosferic. De aici ne putem esplica, pentru-ce, când atmosfera este încărcată cu aburi de apă, vedem mai bine obiectele (munții) din depărtare. Transparența aerului este dar totodată un fel de indicator pentru schimbarea vremei.

In privința sunurilor încă s'a constatat, că apa favorisează mai mult ca aerul transmisiunea și răspândirea lor. In apă chiar și sunurile cele mai domoale se transplântă mai repede și se aud mai tare. Chiar in atmosfera încărcată cu aburi de apă, sunurile se transplântă cu mult mai ușor decât in aerul curat, după cum ne putem convinge primăvara și earna, când începe a ploua sau a ninge, când dar atmosfera este încărcată cu aburi.

La începutul tractatului nostru am amintit despre cantitățile mari de apă, cari acoper pământul. O privire asupra văilor și riurilor ne arată, că toate își iau direcțiunea spre mare, care le inghite pe toate. Cu timpul ar trebui deci să sece toată apa din riuri, ear marea ar trebui să crească in mod însemnat. Vedem însă, că nici riurile nu înceată a curge, nici marea nu sporesce in cantitățile sale de apă. Singura observare ce putem face este că, in timpuri anumite, aflăm in riurile noastre apă mai multă, in alte perioade earăși, apă mai puțină. De unde vine dar neconținut apă proaspătă in riuri, și ce se întâmplă cu apa cea multă, ce pe fie-care minut o varsă nenumăratele guri ale riurilor in mare? Răspunsul il aflăm ușor din cele premise.

Am vădută că, apa la ori-ce temperatură trece din starea fluidă in starea gazoasă și prefacerea aceasta in aburi urmează cu atât mai iute și mai perfect, cu cât este temperatura mai caldă și aerul deci mai uscat. Vara dar, și preste tot in țările calde, foarte mari cantități de apă se prefac in aburi de apă. Fie-care părăuț, fie-care baltă, fie-care vale, ba chiar fie-care animal, fie-care pom și fie-care firicel de earbă, fie-care după puțința sa, incarcă atmosfera cu aburi de apă. Isvorul principal însă sunt mările cele estinse ale emisterei sudice și cu deosebire mările zonei ferbinte. Fiind la ecuator căldura mai mare și mai constantă in întreg decursul anului, avem de a căuta aici isvorul bogăției atmosferei in aburi de apă. Prin căldura mare dela ecuator, aerul se subțiază, devine mai ușor și se ridică in sus; dimpreună cu el se urcă și o mulțime de aburi de apă in regiunile mai inalte. In proporțiunea, in care se urcă temperatura, și in proporțiune cu suprafața apei stă cantitatea de aburi ce se vor amesteca cu aerul atmosferic. Aerul amestecat cu aburi il numim *umed*, la din contră *uscat*. Incărcarea aerului cu aburi însă nu merge in infinit, ci numai până la un grad anumit. Punctul preste care incolo, aerul nu mai este capace de a primi cantități nouă de aburi in sine, se numesce *punctul de saturațiune* al aerului. El zace mai sus, când aerul este cald, mai jos, când aerul este rece.

Prin ridicarea in sus a aerului inferbentat dela ecuator se produce un spățiu cu aer in-subțiat. Având însă aerul tendența a fi totdeauna in echilibru și fiind părțile lui foarte mobile, indată ce dela ecuator se ridică o parte in sus, curge alt aer nou, rece in loc din spre poli, pentru a restabili echilibrul conturbat. Astfel se produce un continuu curenț de aer dela poli spre ecuator. Aerul inferbentat, care s'a ridicat in sus, prin rotațiunea pământului, neputend urma cu aceeași repejune calea ce o

face pământul, rămâne încăt-va înderept și dobândește o direcțiune spre apus, ajungând astfel asupra continentelor. În această cale a lor, aburii ajung în pături de aer mai rece, sau chiar în apropierea polurilor, unde temperatura este foarte rece; prin recire însă aerul, ca toate celelalte corpuri, se contrage; aburii de apă urmează aceeași cale, și astfel contragându-se și ei, formează mici beșicuțe de apă, umplute cu aer, pe cari le numim după mai marea sau mai mica depărtare dela suprafața pământului *nouri* sau *negură*.

Că într'adevăr negurile și nouri nu sunt altceva decât aburi condensați, ne putem convinge prin nesce observări, cari le putem face în fie-care zi. Prin fie-care expirațiune scoatem dimpreună cu acidul carbonic și aburi de apă din plumănille noastre. Respirând în aerul rece al ernoii, sau și vara în un local cu temperatură rece, aburii se condensează îndată ce es din gură și ni se înfașează ca o negură albă, ce easă din noi. Trecând prin aer, umezeala expirațiunii se distribue pe multe părți de aer mai serace în umezeală și astfel aburii dispar earăși; dacă însă impedeăm trecerea aburilor expirațiunii în atmosferă prin un corp solid cel ținem înaintea gurei, d. e. o tablă de sticlă, atunci aburii se condensează îndată și produc picăturile mici de apă, cari acoper ca cu un vël corpul cel solid. Acelaș fenomen are loc, când aducem o sticlă cu apă rece în o odaie mai caldă, aburii de apă ce se află distribuiți în aerul din odaie, prin sticla rece se condensează, așçdându-se pe ea în formă de mici picături. În natură cantitățile de apă ce evaporează pe fie-care zi, cu deosebire unde sunt riuri sau locuri moiștoase, sunt foarte însemnate. Dacă, precum se întemplă câtră sară adese, aerul prin venturi etc. se recese, atunci aburii de apă se condensează, formează mici beșicuțe cari, refrângând lumina, ni se înfașează cu o culoare albă sau sură și noi numim acești aburi *negură*. Dacă aceste neguri prin curențe de aer se ridică la înălțimi mai însemnate sau dacă ele se formează în regiuni mai înalte, le numim *nouri*: adese pe vërfuri de munte ni se pare că umblăm printr'o *negură*, pe când aceeași *negură* locuitorii din vale o numesc un *nour*. Ajungând negurile și nouri în pături de aer mai cald, prin urmare mai puțin bogate în aburi, atunci beșicuțele lor se absorb earăși și dispar successive cu totul.

În cas când aburii nu se pot disolva în aer, atmosfera se încarcă tot mai mult și mai mult cu aburi. Prin presiunea păturilor de aer din jur, prin influența temperaturii reci a diferitelor straturi de aer și prin puterea electricității, care se desvoaltă în beșicuțele de aburi,

aburii se condensează tot mai tare, până ce prefăcându-se în picături, cad la pământ ca *ploae*. Picăturile de ploae la început sunt mici, trecând însă în căderea lor prin pături de aer, cari sunt încărcate cu aburi, ele atrag tot părți noue la sine, devenind astfel tot mai mari și mai mari. Primăvara și toamna, sau earna, când aerul fiind mai rece, primesce și cantități mai mici de aburi, și picăturile de ploae sunt cu mult mai mici, decât pe timpul cel cald al verei.

În diferite țări, sunt diferite și cantitățile de apă, ce cad ca ploae pe pământ. Pentru determinarea cantității ploilor dintr'un loc se adună apa de ploae în un vas pătrat sau rotund, a cărui basă o cunoaștem. Cu ajutorul unui astfel de instrument, numit *umbrometru*, putem constata, cât a fost de înaltă columna de apă cădută pe un loc anumit. Prin sumarea rezultatelor de pe diferite puncte ale unei țări, putem calcula, cât de mare a fost într'un timp anumit columna de apă de ploae în un ținut sau în o țară. Astfel s'a constatat că, pe la noi cantitatea ploilor variază între 11—20 policari pe an, pe când în țările tropice cantitatea anuală a ploilor se urcă dela 72—108 policari și în deșerturile Africii și Asiei, ea este de comun nulă; va se zică, în Sachara și în deșertul Gobi nu plouă nici odată.

(Va urma).

D. P. Barciannu.

SCHIȚE DIN AGROLOGIA PRACTICĂ.

2. Pământul nășipos.

Nășipul (arena) are însușiri cu totul opuse lutului, anume, nășipul este aspru la pipăit și puffăios, lipsindu-i în stare uscată ori ce consistență.

Nășipoase se numesc pământurile, în cari nășipul se află în mai mari cantități decât toate celelalte substanțe împreună. Cultura pământurilor nășipoase este ușoară și prin urmare efțină. Ele absorb apa cu înlesnire, dar o perd în grabă. Așa este și cu căldura, se încăldesc adecă repede, dar repede se și recese. În vreme de secetă, ele se inferbentă uneori preste măsură, mai ales compuse fiind aproape exclusiv din nășip sau petriș. Asemenea pământuri merită a fi cultivate numai dacă zac în regiuni recoroase și jos situate. Pământurile nășipoase sunt cu atât mai prețioase, cu cât conțin mai mult lut. Ele pot deveni foarte productive, dacă se amestecă cu lutul, ce s'ar afla în straturile mai din jos.

și în verbele de I conjug. în imperativul negativ, d. e. nu lăuda, nu te spăimânta. Despre perfect va urma, unde se va vorbi de strămutarea lui *a* în *z* cu ton.

În scrierea cu slove, după cărțile bisericesci, *a* curat, dar scurt s'a scris fără nici un semn; *a* curat, dar cu ton înalt s'a scris în tot locul cu accent ascuțit.

Să vedem acum în literatura cu litere, cum s'a accentuat *a* curat cu ton, și ce semne s'au folosit pentru a'l face să fie *a* curat.

Petru Maior substantivele în *z* cu articol le-a scris: *domna* (Archiv. p. 299). S. Clain și G. Șincail le a scris: *domnaa*, *lunaa* (Archiv p. 762). P. Maior pune apostrof în acest mod: *a tat'a lui* (p. 298). Clain și Șincail pun accentul ascuțit în tot locul, unde *a* este curat și are ton, d. e. *cáp*, *nás*, *válle*, *sellbátec*, *m'am* *dus* etc. La infinitive Maior pune accentul greu, d. e. *a dà*, *a laudà*. Și unul și altul pun pe perfecte accentul greu, d. e. *laudà*, *facù*, ear imperfectul ei îl scriu cu doi *a*, d. e. *araa* = *ará* (pag, 587, 589, 592).

După I. Delian și Crișan *a* cu accentul greu și ascuțit se pronunță ca *á* ungurese (p. 746). La T. Cipariu substantivele în *z* cu articol primesc apostrof, d. e. *domn'a*, *fili'a* (Gram. p. 105), apoi *siéua*, *stéua*. Accentul ascuțit îl pune la verbe în infinitiv, d. e. *a laudá* și imperfect, d. e. *laudá*; ear accentul greu în perfect: *laudà*, *laudám* (p. 92).

Comisiunea filologică din 1860 are pe toate vocalele, prin urmare și pe *a* cu ton accentul ascuțit (Archiv. p. 482). Accentul ascuțit pentru silabele din urmă, d. e. *a laudá*, *vedé*, *fugí*; accentul greu pentru *laudà*, *vediù*, *fugì*. Accentul circumflex numai pentru ajutorul lui *u*, *y*, *uu* (p. 545).

A. Pumnul scrie articolul fără apostrof, d. e. *doana*; pune accentul ascuțit, unde după regula generală nu este silabă lungă, d. e. *ádecă*, *păhárnic*, ear la verbe ca și comisiunea amintită.

T. Maiorescu în opul său „Critice“ 1874, substantivele în *z* cu articolul *a* le scrie fără apostrof, d. e. *conștiința* (p. 76), *limba* (p. 77) etc. Infinitivele, perfecte și imperfectele le scrie cu accent greu, d. e. *a deșteptá*, *voia* să *zică* (p. 158), *ar rămâné* (p. 79), *remanea* (p. 161), *făcù*, *se făcù*, (p. 139), *s'ar puté întâmpiná* (p. 163) etc.

Comparând aceste metode între sine, ușor se observă greutatea și confuziunea ce există în ortografia noastră așa, încât nu ști după care să te mai iai. La alte popoare cestiunea d. e. a accentului ascuțit este ușoară și simplă.

e) *Observări asupra semnelor până acum folosite la a cu ton original.*

T. Maiorescu în „Critice“ (p. 220) zice: „Teremul semnelor este teremul cel mai lunecos în scriere. În dată ce părăsim înțelegerea lor cunoscută din vechime introducem o confuzie, de a cărei responsabilitate ar

trebui să se ferească ori ce autor conștiencios. Aici este câmpul cel mai nepotrivit pentru descoperiri noue.“

Subscriu și eu această părere, ca adecă să ne folosim de semnele cunoscute dela Greci și popoarele romanice după regulile analogice cu adausul că, unde acele popoare nu ar avé sonuri proprie limbei noastre, să formăm semnele nouelor sonuri după firea sonurilor.

Semnele întrebuintate de popoarele amintite și introduse și la noi sunt: apostroful ('), accentul ascuțit (´), accentul greu (˘) și circumflexul (ˆ). În cele precedente am arătat regulile, după cari le folosesc alte popoare.

Să repețesc: La Greci, semnul apostrofului se folosește, când vocala din urmă a cuvântului se eliminază din respectul vocalei prime a cuvântului următor, d. e. *ἀλλ' ἄρα*. La Francesi: n'avez vous pas été, c'était un fleuve d'importance. La noi: într'acele = între acele. La Germani: Eh' ich . . , dir tret' ich ab.

T. Cipariu stabilește regula, că în substantivele terminate în *z*, d. e. *δοαμz*, *z* înaintea articolului feminin *a*, se eliminază și eliminarea se însemnă cu apostrof, d. e. *dómn'a* (Gramat. p. 105); ear în tema despre contragere (p. 71) zice: când *z* stă înainte de *a*, în care se contrage, d. e. *ακz*, *ακz-a*, *ακn-a*.

Eu me alătur regulii din urmă, că adecă *z* nu se elidează, ci se contrage cu articolul *a*. *a* derivat cu *a* primitiv se contopesc, pentru că *a* derivat = *z* fiind sunet mai moale a cedat celui original și astfel *za* s'a contras în *a*. O altă contragere este, când articolul *a* nu se întâlnește cu *z*, ci cu *e* și atunci literile *e* și *a* se diftongează, adecă se rostesc amândouă într'o silabă, d. e. *muiere*, *muierea*. În substantivele terminate cu însuși diftongul *ea*, d. în *stea* (din *stella* prin lăpădarea lui *l*), diftongul nu suferă contragere de nou cu articolul *a*, pentru că aci diftongul este cu ton înalt, d. e. *stea-a*; dar după firea limbei noastre, ca să nu se oprească rostirea în mijlocul cuvântului și pentru pronunțare mai lunecoasă, între diftong și articolul *a* și astfel se scrie: *steaua*.

Pe diftongi nici la Greci nici la Francesi nu se pune semn de accentuare. Această regulă se nimeresc și la noi și astfel în *muierea*, *steaua* etc, nu poate fi vorba de accent. Însă fiindcă în *za* este astfel de contragere, încât amândouă la olaltă nu formează diftong, ci *z* pierde, articolul *a* trebuie însemnat cu un semn oare-care.

Precum am demonstrat, apostroful nu corespunde. Pentru principiu avisez la „Archiv“ (p. 549), unde T. Cipariu zice: „Noi am fi proiectat, ca *a* cu circumflex: *á* să se scrie numai unde *a* tonic e contras din doi *a* și de aci am fi propus d. e. ca imperfectul de I conjug. să se scrie cu *á*, d. e. *laudabam*, *laudám*.“

Deci propun și în articol, deși *a* este scurt, d. e. *δοαμz*, *doamnă*, să se pună circumflex pe *a*.

La Francesi ^ se pune, unde in sensul strins este numai eliminarea unei consonante (syncope); d. e. albâtre etc. și unde este contragere după regula greacă. Numai intr'atâta se unesc regulile dela Greci și Francesi, că silaba cu circumflect este lungă. La noi substantivele in *z* cu articol sufer contragere, dar silaba este scurtă. Inse fiind contragere, este mai natural și mai analogic a pune circumflect și nu apostrof, adecă a primi principiul Grecilor. Căci de am primi principiul Francesilor, atunci am afla mii de cuvinte, unde lipsese din limba latină câte o literă și prin urmare am abusa de semnul circumflect, d. e. dominus, domn și consecuența ar fi, ca și pe consonante să punem circumflect, in cazul de față pe *m*.

Prin analogie s'ar putè insemna cu circumflect și ô din una = uă; mâ din mamă ca la Greci *μᾶ* din *μάτηρ* etc.

Deși in aceste doue cuvinte se vede, că la noi litera originală și-a schimbat sonul, totuși și după regula greacă și cea francesă, ^ nu schimbă sonul literii originale și de aceea se vede apriat, că este greșeală a scrie pe *z* sau *x* cu circumflect, deoarece ce *x* nici decum nu arată și nu represintă schimbarea sonului vocalei originale.

Să trecem la accentul ascuțit.

a cu ton inalt se află in infinitiv, d. e. *a* *ΛΖΣΑΑ* și se pronunță intocmai substantivului *ΛΖΣΑΑΡΕ*. Ciontându-se *re*, rămâne acelaș son. Prin urmare numai accentul ascuțit corespunde pe: *a* lăudă. Tot asemenea in imperativul negativ, unde nu este nici ciontare, pentrucă *a* remas cuvântul ca și la latini și astfel: nu te lăudă. Pentrucă să cunoascem imperfectul, să vedem cum *a* fost la latini: *laudabam*, *tacebam*, *facebam* și *audiebam*. In limba noastră s'a lăpădat numai *b* din cuvânt, rămânând: *laudaam*, *taceam*, *faceam* și *audiam*. Aci eară întâlnim doue feluri de contrageri. In I. conjug. sunt doi *a*, cari se contrag, încât unul piere și tonul rămâne curat; in a II, III și a IV conjug. *e* cu *a* = *ea* se diftongază. Deci aci pentru I conj. are loc regula lui T. Cipariu din „Archiv“ (p. 549), unde se zice, că *laudaam* trebuie scris: *laudâm*, *laudâi*, *laudâ*, *laudâmu*, *laudâti*, *laudâ* (sau dacâ voim cu *v*, atunci *laudau* fără *o*; pentrucă se diftongază). In celelalte trei conjug., diftongul *ea* fiind dela fire cu ton inalt, nu trebuie semn nici pentru intonare. Rău se scrie dar: el *audiâ* in loc de *audiea*. Italienii nu au această greutate cu imperfectul, pentrucă *b* a remas schimbându-se in *v*, d. e. *amavo*, *credevo*, *sentivo*. La Francesi s'a diftongit, d. e. *aimais*.

Deci vom pune pe infinitiv și imperativul negativ accentul ascuțit; pe imperfectul I conjug. circumflect, in celelalte moduri și timpuri nu vom pune nici un semn. In consecuență se scrie rău, când pe infinitiv nu se pune accent, căci *z* se scrie *ă* și apoi *a* remane numai *a*. Rău este a folosi ca T. Maiorescu

accentul greu pe infinitiv și imperfect chiar și acolo, unde nu este de lipsă, d. e. rămâne. Adevărat, că Italienii pun accent greu acolo, unde s'a ciontat cuvântul cuvântului, d. e. *bonitas* = *bontă*, *cită*. Adevărat, că la noi din infinitivul latin: *laudare* a remas *re*, prin urmare este ciontare și se răspunde a lăudă. Dar la Francesi se scrie: *bonté*, *cité* etc. adecă cu accent ascuțit. Fiindcă in limba noastră sonul corespunde accentului ascuțit și fiindcă după limba greacă și francesă, accentul greu are altă chiemare: noi după regulile analoge ale acestor doue limbi ne putem lua, pentrucă se pot aplica după firea limbei. Despre accentul greu inse se va tracta mai potrivit unde va fi vorba de strămutarea lui *a* in *z* cu ton inalt; căci *a* cu ton original nu se poate accentua cu accent greu.

(Va urma).

Dr. At. M. Marienescu.

BIBLIOGRAFIE.

Aurelian, P. S., Bucovina, descriere economică, insoțită de o chartă, București 1876.

Charta militară a României, lucrată de depositul de resbel, București 1876.

Calinescu, St., Viața, operele și filosofia lui Descartes, București 1876.

Florescu, B., Florescu Ioan Em., general de divizie, schiță istorică, București 1876.

Lalescu, T., Agricultura noastră față cu creditul, împrejurările generale și necesitățile creditului agricol, reflecțiuni economice, București 1876.

Lesage, M., Les forces productives de la Roumanie, d'après le livre de Mr. Aureliano, Paris 1877.

Mihăescu, M., Manual de istoria universală modernă, București 1877.

Lerescu, I. C., Știința elementară, Manual de igienă privată, Ediț. V. București 1877.

Iarcu, D., Elemente de istoria naturală după Belezze cu 56 figuri, București 1877.

Damé, Fr., Elemente de gramatica francesă, partea I. București 1877.

Constantinescu, D., Filosofia naturei, București 1877.

CORESPONDENȚĂ.

La mai mulți DD. invecători. Declarăm de nou, că in cestiunea inființării și intocmirii grădinilor școlare cu plăcere vom pune și de aci înainte servițiile noastre la dispoziție. Spre acest scop inse, este neapărat a ni se da informațiuni esacte și pe larg asupra condițiunilor naturale și economice locale date. Căci numai astfel este cu putință a face un plan spre o mai ușoară orientare, un plan, care să se potrivească cu împrejurările locale.